

Η ιδιωτική εκπαίδευση στην Ελλάδα

Ιωάννης Χολέζας

1. Εισαγωγή

Η σημασία της εκπαίδευσης στην κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη είναι διεθνώς αναγνωρισμένη. Η εκπαίδευση παραδοσιακά παρέχεται από τα σχολεία και πιστοποιείται με πτυχία, ενώ τις τελευταίες δεκαετίες γίνονται εντατικότερες προσπάθειες να συμπεριληφθούν στην έννοια της εκπαίδευσης όλες οι εμπειρίες και γνώσεις που συσσωρεύει ένα άτομο στη διάρκεια της ζωής του, οπότε γίνεται λόγος για τη δια βίου μάθηση. Η εκπαίδευση δεν πρέπει να συγχέεται με την παιδεία, ένα λάθος που γίνεται συχνά στον δημόσιο διάλογο. Η παιδεία είναι αποτέλεσμα τόσο του στενού οικογενειακού και ευρύτερου κοινωνικού περιβάλλοντος, όσο και προϊόν εσωτερικών ζυμώσεων του εκάστοτε ατόμου. Η εκπαίδευση, αντίθετα, μπορεί να παρέχεται από διάφορους φορείς, είτε αυτοί είναι δημόσιοι είτε ιδιωτικοί, είτε παρέχουν τυπική ή μη τυπική εκπαίδευση.

Το άρθρο αυτό επικεντρώνεται στο τυπικό κομμάτι της εκπαίδευσης, δηλαδή την εκπαίδευση που παρέχεται μέσα σε οργανωμένες δομές, π.χ. σχολείο, και σε ένα συγκεκριμένο πλαίσιο, π.χ. ωρολόγιο πρόγραμμα, διδακτικά εγχειρίδια, συγκεκριμένη ύλη, τάξη, κ.ά., και οδηγεί στην απονομή σχετικού πιστοποιητικού, όπως είναι το απολυτήριο, και μάλιστα, στην εκπαίδευση που παρέχεται από ιδιωτικούς φορείς. Με δεδομένο ότι η φοίτηση σε ιδιωτικά σχολεία είναι λιγότερο συχνή στην Ελλάδα σε σύγκριση με άλλες ευρωπαϊκές και μη χώρες (OECD, 2012), στόχος του άρθρου είναι να ενημερώσει τον ενδιαφερόμενο αναγνώστη αναφορικά με το πλαίσιο της ιδιωτικής εκπαίδευσης στη χώρα, να συζητήσει τα επιχειρήματα που προβάλλονται συχνότερα υπέρ της ιδιωτικής εκπαίδευσης, να παρουσιάσει τα αποτελέσματα της βιβλιογραφίας ως προς τα χαρακτηριστικά των νοικοκυριών που την επι-

λέγουν και να εξετάσει πώς κινήθηκε ο κλάδος στα χρόνια της κρίσης σε όρους σχολικών μονάδων, μαθητών και διδακτικού προσωπικού.

2. Το πλαίσιο της ιδιωτικής εκπαίδευσης

Το ελληνικό Σύνταγμα προβλέπει στο άρθρο 16 (§4) την παροχή δωρεάν εκπαίδευσης στους Έλληνες πολίτες με στόχο την ηθική, πνευματική, επαγγελματική και φυσική αγωγή των Ελλήνων, την ανάπτυξη της εθνικής και θρησκευτικής τους συνείδησης και τη διάπλασή τους σε ελεύθερους και υπεύθυνους πολίτες (§2). Ενώ στην περίπτωση της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης προβλέπεται ρητώς (§5) ότι μόνο ιδρύματα που ανήκουν στο κράτος και λειτουργούν υπό αυτό μπορούν να προσφέρουν εκπαιδευτικές υπηρεσίες, δηλαδή πρόκειται για κρατικές οντότητες με τη μορφή Νομικών Προσώπων Δημοσίου Δικαίου (ΝΠΔΔ), στην περίπτωση της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης προβλέπεται (§8) η λειτουργία ιδιωτικών σχολείων, τα οποία λειτουργούν υπό την εποπτεία του Υπουργείου Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων. Στην πράξη μπορεί κανείς να διακρίνει μεταξύ δύο τύπων ιδιωτικών εκπαιδευτικών ιδρυμάτων. Ο πρώτος τύπος αφορά την τυπική εκπαίδευση και περιλαμβάνει τα εκπαιδευτικά ιδρύματα πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, γνωστά ως σχολεία. Ο δεύτερος τύπος αφορά τη μη τυπική εκπαίδευση και περιλαμβάνει τα φροντιστήρια ξένων γλωσσών, τα φροντιστήρια που αφορούν ιδιωτικά μαθήματα κυρίως της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και τα Ινστιτούτα Επαγγελματικής Κατάρτισης (ΙΙΕΚ), τα οποία συνήθως ασχολούνται με την επαγγελματική εκπαίδευση. Το παρόν άρθρο εστιάζει στην πρώτη κατηγορία εκπαιδευτικών ιδρυμάτων.

Ο Νόμος 682/1977 είναι το βασικό νομικό κείμενο για την ίδρυση και λειτουργία ιδιωτικών σχολείων πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης¹. Ορίζει ότι τα ιδιωτικά σχολεία λειτουργούν με βάση τους κανόνες και τους περιορισμούς που ισχύουν για τα δημόσια σχολεία. Έτσι εξασφαλίζεται ότι τα πιστοποιητικά σπουδών που χορηγούν είναι ισοδύναμα

* Ερευνητής Κέντρου Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών (ΚΕΠΕ).

– Οι γνώμες και κρίσεις που διατυπώνονται στο άρθρο εκφράζουν τις απόψεις του συγγραφέα και δεν αντανακλούν κατ' ανάγκη τις θέσεις του Κέντρου Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών.

1. Στα ιδιωτικά σχολεία που εξετάζονται στο άρθρο δεν συμπεριλαμβάνονται τα ξένα σχολεία, δηλαδή αυτά που λειτουργούν υπό την αιγίδα των κρατών από τα οποία προέρχονται. Σε αυτά που προέρχονται από χώρες-μέλη της ΕΕ μπορούν να φοιτήσουν ελεύθερα και Έλληνες μαθητές μετά την εξομοίωση των ξένων σχολείων με τα ιδιωτικά ως προς τους όρους και τις προϋποθέσεις λειτουργίας τους. Μια αναλυτική παρουσίαση του πλαισίου λειτουργίας μπορεί να βρει κανείς στον Παπαεαγγέλου (2015).

εκείνων των δημόσιων σχολείων. Το επιχείρημα που προτάσσει την εποπτεία των ιδιωτικών σχολείων από το κράτος αφορά τον χαρακτήρα της εκπαίδευσης ως δημόσιου αγαθού² και, κατά συνέπεια, τις επιπτώσεις που έχει το εκπαιδευτικό αποτέλεσμα στην κοινωνία. Επιπλέον, οι απόφοιτοι των ιδιωτικών σχολείων ανταγωνίζονται τους απόφοιτους των δημόσιων σχολείων στη διαδικασία εύρεσης απασχόλησης, καθώς οι εργοδότες λαμβάνουν υπόψη τους το ακαδημαϊκό προφίλ του υποψηφίου. Με άλλα λόγια, το ιδιωτικό σχολείο διαφοροποιείται από την έννοια της τυπικής επιχείρησης, διότι έχει ένα πολύ ισχυρό κοινωνικό αποτύπωμα. Ως αποτέλεσμα, το νομοθετικό πλαίσιο για τα ιδιωτικά σχολεία αφορά το σύνολο της σχολικής ζωής και των παρεχόμενων εκπαιδευτικών υπηρεσιών που εκτείνονται από το σχολικό ωράριο, την ύλη και τις επιπρόσθετες σχολικές δραστηριότητες έως περιορισμούς που αφορούν τις κτιριακές εγκαταστάσεις, τα τυπικά προσόντα των ιδιοκτητών ιδιωτικών σχολείων και του διδακτικού προσωπικού, την οριοθέτηση των εργασιακών σχέσεων μεταξύ των ιδιοκτητών και του διδακτικού προσωπικού. Κάποιοι από τους περιορισμούς άλλαξαν στη διάρκεια των ετών με υπουργικές αποφάσεις ή άρθρα σε νόμους ανάλογα με το εκάστοτε αντικείμενο ενδιαφέροντος. Ο Νόμος 4415/2016³ είναι η πιο πρόσφατη καίρια παρέμβαση των τελευταίων ετών αναφορικά με τη λειτουργία των ιδιωτικών σχολείων. Αναφορικά με την εποπτεία τους, με τον Νόμο 4452/2017 (αρθ. 15) επανασυστάθηκε η Αυτοτελής Διεύθυνση Ιδιωτικής Εκπαίδευσης⁴, η οποία έχει ξεχωριστό τμήμα για το προσωπικό των ιδιωτικών σχολείων, τα ξένα σχολεία, καθώς και τα φροντιστήρια και κέντρα ξένων γλωσσών⁵.

Σε αυτό το πλαίσιο, τα αμιγώς ιδιωτικά σχολεία⁶ υποθετούν τη διδακτέα ύλη των δημόσιων σχολείων, αλλά έχουν το δικαίωμα να προσφέρουν επιπλέον μαθήματα (συμπεριλαμβανομένων των ξένων γλωσσών) ή άλλες εκπαιδευτικές δραστηριότητες πέραν του ωρολογίου προγράμματος⁷. Σε τέτοιες περιπτώσεις τα ιδιωτικά σχολεία είναι υποχρεωμένα να δηλώνουν τα επιπλέον μαθήματα ή τις δραστηριότητες στο Περιφερειακό Συμβούλιο Εκπαίδευσης που λειτουργεί υπό το Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων, το οποίο είναι το επιβλέπον όργανο, καθώς επίσης και τον αριθμό των μαθητών και των διδασκόντων που αφορούν. Αναφορικά με τις διαδικασίες πρόσληψης και απόλυσης διδακτικού προσωπικού στα ιδιωτικά σχολεία, προβλέπονται τα ίδια προσόντα και προϋποθέσεις με τα αντίστοιχα στα δημόσια σχολεία, προϋπόθεση που ισχύει και για τις επιπρόσθετες δραστηριότητες.

Τέλος, τα ιδιωτικά σχολεία είναι αυτοχρηματοδοτούμενα, με την έννοια ότι οι μαθητές πληρώνουν δίδακτρα και δεν υπάρχει κανενός είδους επιδότηση από το Ελληνικό Κράτος ή/και φοροαπαλλαγή για τους μαθητές ή τους γονείς τους⁸, όπως ισχύει σε άλλες χώρες (IOBE, 2013). Η Γενική Γραμματεία Εμπορίου και Προστασίας του Καταναλωτή του Υπουργείου Οικονομίας και Ανάπτυξης δημοσιεύει κάθε χρόνο μια λίστα με τα ιδιωτικά σχολεία και τα δίδακτρα τους⁹. Η λίστα αφορά μόνο σε νηπιαγωγεία, δημοτικά, και γυμνάσια¹⁰. Ο Πίνακας 1 συνοψίζει τη σχετική πληροφορία της λίστας από την οποία φαίνεται ότι περίπου τα δύο τρίτα όλων των ιδιωτικών σχολείων βρίσκονται στην Αττική. Η παρατήρηση είναι αναμενόμενη, δεδομένου ότι περίπου ο μισός πληθυσμός

2. Ο αναγνώστης μπορεί να βρει μια ενδιαφέρουσα συζήτηση αναφορικά με τον χαρακτήρα της εκπαίδευσης ως δημόσιου αγαθού στο Anomaly (2018).

3. Το ΦΕΚ είναι διαθέσιμο στο <https://www.esos.gr/sites/default/files/articles-legacy/nomos_4415_2016.pdf>.

4. Πρόκειται για πάγιο αίτημα της ΟΙΕΛΕ. Βλ. <<https://www.oiele.gr/megali-mera-gia-tin-idiotiki-ekpedefsi-epanasistinete-avtotelis-diefthynsi-idiotikis-ekpedefsis-sto-ipourgio-pedias-afximenes-epoptikes-armodiotites/>>.

5. <<https://www.esos.gr/arthra/50116/xekina-simera-ti-leitoyrgia-tis-i-aytotelis-dieythynsi-idiotikis-ekpaideysis>>.

6. Μη συμπεριλαμβανομένων των ξένων σχολείων που δέχονται επιχορηγήσεις από τα κράτη προέλευσης.

7. Το ίδιο ισχύει για δημόσια σχολεία ειδικού τύπου, όπως είναι τα μουσικά και καλλιτεχνικά σχολεία.

8. Αντιθέτως, τα δίδακτρα σε ιδιωτικά σχολεία θεωρούνται τεκμήριο από τις οικονομικές υπηρεσίες και φορολογούνται ξεχωριστά. Αυτό είναι μεν δυσάρεστο, αλλά μάλλον αναγκαίο μέτρο, λόγω της εκτεταμένης φοροδιαφυγής στη χώρα. Βλ. <<https://www.newsbeast.gr/financial/arthro/3505092/ti-ischii-me-ta-tekmiria-gia-ta-idiotika-scholia-ke-to-voithitiko-prosopiko>>.

9. Η λίστα είναι διαθέσιμη στη διεύθυνση <http://gge.gov.gr/?page_id=3715>.

10. Η Υπουργική Απόφαση ΥΑ 91354/2017 που δημοσιεύτηκε στο ΦΕΚ 2983Β/30.8.2017 κατάργησε, κατά δήλωση μετά από απαίτηση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, την υποχρέωση των ιδιωτικών σχολείων να δηλώνουν τα δίδακτρα στο υπουργείο. Αυτό σημαίνει ότι το επόμενο σχολικό έτος η λίστα δεν θα ανανεωθεί και, επομένως, θα χαθεί μια πηγή πληροφόρησης για τους ενδιαφερόμενους. Ωστόσο, τα ιδιωτικά σχολεία της τυπικής και μη τυπικής εκπαίδευσης είναι υποχρεωμένα να έχουν αναρτημένα στις εγκαταστάσεις τους το κόστος των διδάκτρων, καθώς και άλλα σχετιζόμενα κόστη.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1 Αριθμός ιδιωτικών σχολείων και ετήσια δίδακτρα σε ευρώ, 2017-2018

	Αριθμός σχολείων	Μ.Ο. διδάκτρων	Μέγιστα δίδακτρα	Ελάχιστα δίδακτρα*
Νηπιαγωγεία στην Αττική	220	4.250	8.100	700
Νηπιαγωγεία εκτός Αττικής	196	3.000	5.500	1.000
Δημοτικά στην Αττική	83	4.800	11.363	700
Δημοτικά εκτός Αττικής	48	4.116	7.000	2.000
Γυμνάσια στην Αττική	54	5.600	9.783	700
Γυμνάσια εκτός Αττικής	37	4.900	7.500	2.500

Πηγή: Υπουργείο Οικονομίας και Ανάπτυξης, Γενική Γραμματεία Εμπορίου και Προστασίας Καταναλωτή, επεξεργασία συγγραφέα.

* Τα ελάχιστα δίδακτρα των 700 ευρώ αφορούν το σχολείο του Αρμένικου Ερυθρού Σταυρού στην Αττική. Το δεύτερο χαμηλότερο ύψος διδάκτρων είναι τουλάχιστον διπλάσιο.

της χώρας διαβιού στην Αττική. Επίσης, το κόστος των ιδιωτικών σχολείων είναι μεγαλύτερο στην Αττική, παρατήρηση που δεν προκαλεί έκπληξη, δεδομένου ότι το μέσο εισόδημα της περιφέρειας Αττικής είναι σημαντικά υψηλότερο σε σύγκριση με τον εθνικό μέσο όρο. Επιπλέον, υπάρχει σημαντική απόκλιση μεταξύ μέγιστων και ελάχιστων διδάκτρων που χρεώνουν τα ιδιωτικά σχολεία. Κάποια ιδιωτικά σχολεία διενεργούν εξετάσεις για την επιλογή των μαθητών που θα φοιτήσουν σε αυτά. Εκτός από τα δίδακτρα, σε κάποια ιδιωτικά σχολεία προβλέπεται πρόσθετη δαπάνη για την παροχή προαιρετικών δραστηριοτήτων εκτός ωρολογίου προγράμματος και δαπάνη επίσης προαιρετικής μετακίνησης των μαθητών από και προς το σχολείο. Μερικά ιδιωτικά γυμνάσια προσφέρουν πλήρεις ή μερικές υποτροφίες σε μαθητές με εξαιρετικές ακαδημαϊκές επιδόσεις, τις οποίες επιβεβαιώνουν με εξετάσεις¹¹.

Εφόσον τα ιδιωτικά σχολεία δεν χρηματοδοτούνται από το κράτος, είναι υποχρεωμένα να στηρίζονται σε ιδίους πόρους για τη χρηματοδότηση των εξόδων τους, άρα να υπάρχει επαρκής ζήτηση για τις υπηρεσίες τους, όπως ισχύει και για οποιαδήποτε άλλη ιδιωτική επιχείρηση. Επομένως, δεν αποτελεί έκπληξη το γεγονός ότι τα ιδιωτικά σχολεία, ανεξαρτήτως επιπέδου εκπαίδευσης που δραστηριοποιούνται, συναντώνται συχνότερα σε μεγάλες πόλεις και σε περιοχές που έχουν μεγάλη πληθυσμιακή πυκνότητα.

Υπάρχουν μόλις δύο ιδιωτικά σχολεία στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση στα νησιά του Νοτίου Αιγαίου, τρία στα Ιόνια νησιά και κανένα στη Δυτική Μακεδονία (Κανελλόπουλος, 2011). Στην ίδια έκθεση υποστηρίζεται ότι η είσοδος στην αγορά της ιδιωτικής εκπαίδευσης συνεπάγεται μεγάλο αρχικό κόστος επένδυσης, τα περιθώρια κέρδους είναι περιορισμένα, λόγω επιχειρηματικών και θεσμικών περιορισμών¹², ενώ απαιτούνται συνεχείς επενδύσεις για να παραμείνει ένα ιδιωτικό σχολείο ελκυστικό. Επιπλέον, η επωνυμία έχει μεγάλη σημασία στην τελική επιλογή του σχολείου από τους ενδιαφερόμενους γονείς και μαθητές, καθώς δημιουργεί αίσθημα ασφάλειας και εμπιστοσύνης. Τα στοιχεία αυτά συνηγορούν στην άποψη ότι δεν είναι καθόλου εύκολο για μια επιχείρηση να εισέλθει στην αγορά της ιδιωτικής εκπαίδευσης στην Ελλάδα, τουλάχιστον όσον αφορά την τυπική εκπαίδευση.

Με δεδομένη την οικονομική και κοινωνική σημασία της εκπαίδευσης, είναι ενδιαφέρον να εξετάσει κανείς την παρουσία της ιδιωτικής εκπαίδευσης στη χώρα στα χρόνια της κρίσης, τουλάχιστον σε όρους ποσοτικών. Στο πλαίσιο αυτό, αναμένεται μείωση της ζήτησης για ιδιωτικές εκπαιδευτικές υπηρεσίες, λόγω της μείωσης του διαθέσιμου εισοδήματος των νοικοκυριών. Σε αντιδιαστολή, τα προβλήματα –κατά πολλούς– των δημόσιων εκπαιδευτικών υπηρεσιών, όπως αυτά αντικατοπτρίζονται στη μείωση της κρα-

11. Κάθε σχολείο διενεργεί τις δικές του εξετάσεις πρόσβασης. Οι υποψήφιοι μαθητές εξετάζονται συνήθως στην ελληνική γλώσσα και τα μαθηματικά. Άλλα σχολεία προσφέρουν υποτροφίες βάσει των ακαδημαϊκών, μουσικών ή αθλητικών δεξιοτήτων των υποψηφίων. Μια σύντομη αναζήτηση στους διαδικτυακούς τόπους γνωστών ιδιωτικών σχολείων μπορεί να επιβεβαιώσει τα γραφόμενα.

12. Παλαιότερα υπήρχαν διοικητικά καθοριζόμενα δίδακτρα στην πρώτη τάξη κάθε σχολικού επιπέδου και οι ετήσιες αυξήσεις δεν μπορούσαν να κινηθούν εκτός κάποιων ορίων. Ωστόσο, αυτό καταργήθηκε το 2013. (Βλ. <<http://www.kathimerini.gr/478119/article/oikonomia/ellhnikh-oikonomia/elefthera-ta-didaktra-sta-idiwtika-sxoleia>>).

τικής χρηματοδότησης, στα κενά του διδακτικού προσωπικού, στην αθρόα πρόσληψη αναπληρωτών και ωρομισθίων κάθε χρόνο με υποδεέστερους όρους εργασίας σε σύγκριση με το μόνιμο διδακτικό προσωπικό και στις συχνές κινητοποιήσεις των διδασκόντων λόγω των επιχειρούμενων θεσμικών αλλαγών, ενδέχεται να στρέφουν τα νοικοκυριά που έχουν την οικονομική δυνατότητα προς την ιδιωτική εκπαίδευση.

3. Τα πλεονεκτήματα της ιδιωτικής εκπαίδευσης: συζήτηση

Μια σειρά από επιχειρήματα υπέρ της ιδιωτικής εκπαίδευσης εμφανίζεται στη σχετική βιβλιογραφία (Sakellariou, 2016). Το πιο σημαντικό και πιο ευρέως διαδεδομένο είναι ότι τα ιδιωτικά σχολεία έχουν κατά μέσο όρο καλύτερα εκπαιδευτικά αποτελέσματα σε σύγκριση με τα δημόσια¹³. Αν και μπορεί να υπάρξει μεγάλη συζήτηση επί του θέματος, τα αποτελέσματα του PISA για το 2015 δείχνουν ότι κατά μέσο όρο στις χώρες του ΟΟΣΑ οι μαθητές των ιδιωτικών σχολείων έχουν καλύτερες επιδόσεις από τους αντίστοιχους στα δημόσια σχολεία. Όμως, όταν λαμβάνεται υπόψη το κοινωνικο-οικονομικό υπόβαθρο, η κατάταξη αντιστρέφεται, δηλαδή οι μαθητές στα δημόσια σχολεία έχουν καλύτερες επιδόσεις από αυτούς στα ιδιωτικά¹⁴. Το ίδιο ισχύει και στην περίπτωση της Ελλάδας. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα του 2015, η διαφορά των επιδόσεων στις επιστήμες στη χώρα μας μεταξύ μαθητών ιδιωτικών και δημόσιων σχολείων ήταν μία από τις μεγαλύτερες μεταξύ των χωρών που συμμετείχαν στο τεστ PISA (-68 σκορ PISA¹⁵, κατάταξη 52/58), ενώ μετά τη διόρθωση σε επίπεδο μαθητή και σχολείου με βάση τον δείκτη PISA οικονομικής, κοινωνικής και πολιτισμικής κατάστασης (ESCS), η επίδοση στις επιστήμες ήταν υψηλότερη στα δημόσια σχολεία (37 σκορ PISA, κατάταξη 9/58)¹⁶. Το ίδιο αποτέλεσμα ισχύει και στο τεστ του 2009, συνεισφέροντας δύσκολα μπορεί να χαρακτηριστεί ως συγκυριακό εύρημα¹⁷.

Επομένως, οι μαθητές στα ιδιωτικά σχολεία φαίνεται να έχουν κάποια χαρακτηριστικά που τους διαχωρίζουν από τους αντίστοιχους στα δημόσια σχολεία. Η επίδραση του κοινωνικού και οικονομικού περιβάλλοντος

στη μαθητική επίδοση έχει αποδειχθεί επαρκώς, ενώ η έρευνα έχει εντοπίσει συγκεκριμένους μηχανισμούς που συνδέουν τα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτισμικά χαρακτηριστικά της οικογένειας του μαθητή με το εκπαιδευτικό αποτέλεσμα (π.χ. Bianchi et al., 2004· Feinstein, Duchworth and Sabates, 2008· Jager and Breen, 2016). Για παράδειγμα, οι μαθητές των οποίων οι γονείς έχουν υψηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης και θέση εργασίας με υψηλό κύρος και υψηλές αποδοχές επωφελούνται από μια σειρά χρηματοδοτικών (π.χ. ιδιαίτερα μαθήματα, Η/Υ, βιβλία), πολιτισμικών (π.χ. εκτεταμένο λεξιλόγιο, γόνιμο χρόνο με τους γονείς) και κοινωνικών (π.χ. πρότυπα και δίκτυα) πόρους, οι οποίοι διευκολύνουν την εκπαιδευτική διαδικασία και τους επιτρέπουν να έχουν καλύτερες επιδόσεις στο σχολείο σε σύγκριση με άλλους μαθητές που προέρχονται από οικογένειες με χαμηλότερο εκπαιδευτικό επίπεδο ή που επηρεάζονται περισσότερο από περιστατικά χρόνιας ανεργίας, χαμηλόμισθων θέσεων εργασίας και φτώχειας (OECD, 2018). Τα ευρήματα των Tsakloglou and Antoninis (1999), Antoninis and Tsakloglou (2001) και Koutsampelas and Tsakloglou (2015) συνηγορούν στο ότι η συντριπτική πλειονότητα των μαθητών της ιδιωτικής εκπαίδευσης στη χώρα μας προέρχονται από νοικοκυριά με εισόδημα στο πάνω πεμπτημόριο της εισοδηματικής κατανομής και, συγκεκριμένα, στο πάνω δεκατημόριο της εισοδηματικής κατανομής. Πρόκειται για νοικοκυριά με υψηλό εκπαιδευτικό υπόβαθρο, ουσιαστικά υψηλότερο από τον εθνικό μέσο¹⁸.

Επιπλέον, ο μαθητικός πληθυσμός είναι περισσότερο ανομοιογενής στα δημόσια σχολεία. Ειδικά τα τελευταία έτη με την ενίσχυση της παρουσίας μεταναστών, τις ενισχυμένες ροές προσφύγων και, κατά συνέπεια, την αύξηση του πληθυσμού των αλλοδαπών μαθητών, η ανομοιογένεια αυξήθηκε περαιτέρω. Παρά τη θεσμοθέτηση και λειτουργία τάξεων υποδοχής, τη λειτουργία των Διαπολιτισμικών Σχολείων και την εγκαθίδρυση των Δομών Υποδοχής και Εκπαίδευσης Προσφύγων (ΔΥΕΠ), η ανομοιογένεια του μαθητικού πληθυσμού στα δημόσια σχολεία παραμένει ακόμη ισχυρή. Σε συνδυασμό με τα στενά περιθώρια αυτονομίας των δημόσιων σχολείων, λόγω του στενού θεσμικού εναγκαλισμού από το Υπουργείο Παιδείας,

13. Βλ. για παράδειγμα <https://www.huffingtonpost.gr/2016/12/09/eidiseis-koinonia-oi-mathites-ton-ellinikon-idiotikon-sxoleion-einai-duo-xronia-mprosta-ekpliktikes-epidoseis-ston-diagonismo-pisa_n_13529382.html> ή IOBE (2013).

14. <<https://www.oecd.org/pisa/pisa-2015-results-in-focus.pdf>>.

15. Το αρνητικό πρόσημο δείχνει ότι τα δημόσια σχολεία έχουν χειρότερες επιδόσεις από τα ιδιωτικά. Το θετικό πρόσημο δείχνει το αντίστροφο. Τα τεστ αφορούν μόνο τις επιδόσεις στις επιστήμες.

16. <<http://gpseducation.oecd.org/CountryProfile?primaryCountry=GRC&treshold=10&topic=PI>>.

17. <<https://www.oecd.org/pisa/pisaproducts/pisainfocus/48482894.pdf>>.

18. Για μια συνοπτική παρουσίαση βλ. Tsakloglou and Cholezas (2005).

Έρευνας και Θρησκευμάτων, αυτά γίνονται λιγότερο ελκυστικά στα μάτια των γονιών που αντέχουν οικονομικά να στείλουν τα παιδιά τους σε ιδιωτικά σχολεία.

Ένα σημαντικό πλεονέκτημα της ιδιωτικής εκπαίδευσης είναι ότι οι γονείς μπορούν να επιλέξουν το σχολείο που θα φοιτήσουν τα παιδιά τους και τα ειδικά χαρακτηριστικά που θέλουν αυτό να έχει. Για παράδειγμα, μπορεί να θεωρούν χρήσιμο τα παιδιά να επικεντρώσουν τον χρόνο τους στην εκμάθηση ξένων γλωσσών ή να δώσουν μεγαλύτερη έμφαση στον αθλητισμό. Επιπλέον, οι γονείς μπορούν πάντοτε να αλλάξουν γνώμη και να επιλέξουν άλλο σχολείο για το επόμενο έτος. Αυτή η επιλογή δεν υπάρχει για τους μαθητές που φοιτούν σε δημόσιο σχολείο, μιας και είναι υποχρεωμένοι να φοιτήσουν στο σχολείο που συνήθως βρίσκεται εγγύτερα στον τόπο κατοικίας τους. Ένα άλλο επιχείρημα που ακούγεται συχνά από αυτούς που προκρίνουν την ιδιωτική εκπαίδευση είναι οι συχνές διακοπές των μαθημάτων εξαιτίας απεργιών του διδακτικού προσωπικού ή άλλων μορφών συνδικαλιστικής δράσης, καθώς και οι καταλήψεις δημόσιων σχολείων από τους μαθητές. Τα φαινόμενα αυτά όταν λαμβάνουν έκταση διαταράσσουν τη σχολική καθημερινότητα, ενώ δημιουργούν προβλήματα στους γονείς που εργάζονται και δεν έχουν κάποιον να αναλάβει τη φροντίδα των παιδιών όσο αυτοί απουσιάζουν. Παρόμοια φαινόμενα δεν συνηθίζονται στα ιδιωτικά σχολεία. Ωστόσο, πρέπει να αναγνωρίσει κανείς ότι τα τελευταία χρόνια τα φαινόμενα αυτά έχουν περιοριστεί σημαντικά.

Άλλα επιχειρήματα υπέρ της ιδιωτικής εκπαίδευσης προβάλλουν την αυστηρότερη και καλύτερη οργάνωση του καθημερινού περιβάλλοντος στα ιδιωτικά σχολεία, στοιχεία που δύσκολα συναντώνται στα δημόσια σχολεία. Επιπλέον, στην Ελλάδα το διδακτικό προσωπικό είναι ουσιαστικά μόνιμο, ενώ δεν υπάρχει ο θεσμός της αξιολόγησης του διδακτικού προσωπικού. Σε αντιδιαστολή, το διδακτικό προσωπικό στα ιδιωτικά σχολεία αξιολογείται διαρκώς και απασχολείται με σύμβαση αορίστου χρόνου, η οποία μπορεί να τερματιστεί κάτω από συγκεκριμένους όρους και προϋποθέσεις. Τέλος, οι γονείς έχουν συχνά την πεποίθηση ότι μπορούν να ασκήσουν ευκολότερα την επιρροή τους στα ιδιωτικά, παρά στα δημόσια σχολεία.

Υπάρχουν ακόμη ξεχωριστά επιχειρήματα που σχετίζονται με το κάθε επίπεδο εκπαίδευσης. Για παράδειγμα, οι γονείς των παιδιών στο δημοτικό μπορεί να προτιμούν τα ιδιωτικά σχολεία, επειδή προσφέρουν πολλές πρόσθετες υπηρεσίες. Σχεδόν όλα τα ιδιωτικά σχολεία προσφέρουν επιπλέον ώρες που μπορεί να περιλαμβάνουν γυμναστική και αθλήματα, μαθήματα εικαστικών και τεχνών, μαθήματα μουσικής, μαθήματα μαθησιακής υποστήριξης, μαθήματα ξένων γλωσσών, μελέτη για το σπίτι, κ.ά. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα όταν τα παι-

διά επιστρέφουν στο σπίτι από το σχολείο να μπορούν να περάσουν τον χρόνο τους κάνοντας άλλες δραστηριότητες, να παίξουν ή να περάσουν χρόνο με τους γονείς τους. Από την άλλη πλευρά, ένας σημαντικός αριθμός δημόσιων σχολείων δεν μπορεί να προσφέρει επιπλέον μαθήματα και ώρες διδασκαλίας, παρότι θεσμικά υπάρχει η δυνατότητα λειτουργίας ολόημερου σχολείου. Στην πράξη, πρέπει να εξασφαλίζεται ένας ελάχιστος αριθμός παιδιών για τη λειτουργία ολόημερων τάξεων, κάτι που δεν είναι πάντα εφικτό. Επιπλέον, τα κενά σε διδακτικό προσωπικό ευθύνονται συχνά για την αδυναμία λειτουργίας ολόημερων τάξεων. Σε πολλές περιπτώσεις, τα δημόσια σχολεία πάσχουν από ελλείψεις υποδομές, π.χ. δεν υπάρχει κουζίνα και τραπεζαρία, ενώ σίγουρα δεν υπάρχει βοηθητικό προσωπικό να αναλάβει τέτοιες αρμοδιότητες.

Ένα ακόμη επιχείρημα, που αποκτά βαρύτητα ειδικά στα νεότερα παιδιά, είναι η δυνατότητα μεταφοράς των μαθητών από και προς το σχολείο που παρέχουν τα ιδιωτικά σχολεία με μια επιπλέον επιβάρυνση, υπηρεσία η οποία διευκολύνει τους γονείς που εργάζονται ή δεν έχουν τη δυνατότητα να μεταφέρουν τα παιδιά τους ακόμα και από/προς ένα κοντινό δημόσιο σχολείο.

Θα ήταν ενδιαφέρον να συγκρίνει κανείς τις επιδόσεις των μαθητών που φοίτησαν σε ιδιωτικά σχολεία με αυτές των μαθητών που φοίτησαν σε δημόσια σχολεία στις Πανελλαδικές Εξετάσεις για την είσοδο στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, όμως τα απαραίτητα δεδομένα για μια τέτοια άσκηση δεν είναι διαθέσιμα. Παρ' όλα αυτά, πρέπει να σημειωθεί ότι μια τέτοια προσπάθεια ενδέχεται να οδηγήσει σε λανθασμένα συμπεράσματα, καθώς πολλοί μαθητές στα ιδιωτικά σχολεία προγραμματίζουν σπουδές στο εξωτερικό αμέσως μετά την αποφοίτησή τους. Επομένως, είτε περιορίζουν τις προσπάθειές τους είτε δεν συμμετέχουν καθόλου στις Πανελλαδικές Εξετάσεις, καθώς προτιμούν να επικεντρώσουν το ενδιαφέρον τους αλλού αντί αυτού, π.χ. στο Διεθνές Απολυτήριο (IB). Επιπλέον, όπως ήδη συζητήθηκε παραπάνω, θα πρέπει να ληφθούν υπόψη παράγοντες που διαφοροποιούν τις ευκαιρίες των μαθητών να πετύχουν την είσοδό τους στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, όπως είναι διάφορα χαρακτηριστικά της οικογένειας και των γονιών.

4. Οι δαπάνες για εκπαίδευση στην Ελλάδα

Παρά το γεγονός ότι η εκπαίδευση παρέχεται δωρεάν από το κράτος στην Ελλάδα, υπάρχει ζήτηση για ιδιωτικές εκπαιδευτικές υπηρεσίες, όπως διαπιστώνεται εύκολα από τη λειτουργία ιδιωτικών σχολείων, η οποία ζήτηση εξαρτάται μεταξύ άλλων από το διαθέσιμο εισόδημα του νοικοκυριού. Στον Πίνακα 2 παρουσιάζεται η κατανομή των δαπανών για εκπαίδευση

ΠΙΝΑΚΑΣ 2 Δαπάνες νοικοκυριών για εκπαιδευτικές υπηρεσίες κατά κλάση μηνιαίου εισοδήματος

Εισοδηματική κλάση (σε €):	Όλοι (Μ.Ο.)	<750	751-1.100	1.101-1.450	1.451-1.800	1.801-2.200	2.201-2.800	2.801-3.500	>3.501
Επίπεδο εκπαίδευσης					2008				
Προσχολική*	3,74	0,09	0,58	0,26	1,97	2,33	3,73	6,21	8,11
Πρωτοβάθμια	5,34	0,00	0,01	0,10	0,10	0,47	3,75	2,50	19,76
Δευτεροβάθμια**	5,98	0,00	0,09	0,10	0,40	0,32	0,90	4,16	23,44
Μετά-Β'θμια***	2,83	0,46	0,92	0,43	0,89	1,48	3,81	6,00	4,77
Τριτοβάθμια	2,36	0,00	0,00	0,00	0,87	0,25	5,96	3,04	4,49
Άλλες εκπαιδευτικές υπηρεσίες****	44,57	2,94	7,02	14,74	25,14	32,97	47,07	51,73	97,36
Σύνολο	64,82	3,49	8,62	15,63	29,37	37,82	65,22	73,64	157,93
					2012				
Προσχολική*	4,47	2,17	0,26	0,91	0,42	2,20	2,65	10,36	20,87
Πρωτοβάθμια	4,28	1,85	0,05	3,90	0,07	3,72	1,38	9,08	16,87
Δευτεροβάθμια**	4,00	0,50	0,17	0,24	1,39	0,54	3,04	0,92	25,89
Μετά-Β'θμια***	3,11	8,05	1,66	0,92	5,59	1,41	1,91	5,90	1,76
Τριτοβάθμια	3,33	2,69	0,20	1,05	0,32	4,14	4,70	11,10	6,40
Άλλες εκπαιδευτικές υπηρεσίες****	38,14	14,26	10,74	15,09	23,28	41,40	44,45	75,75	103,70
Σύνολο	57,33	29,52	13,08	22,11	31,07	53,41	58,13	113,11	175,49
					2016				
Προσχολική*	2,37	0,66	0,18	0,49	0,63	2,18	3,70	6,93	15,16
Πρωτοβάθμια	2,81	0,51	0,54	0,10	0,56	0,77	0,54	11,07	27,29
Δευτεροβάθμια**	3,01	0,08	0,78	1,20	2,41	2,28	1,96	9,28	20,02
Μετά-Β'θμια***	2,62	2,92	1,36	2,74	0,79	1,54	5,08	5,19	4,10
Τριτοβάθμια	3,87	1,18	0,52	1,60	2,14	4,80	10,97	7,09	11,94
Άλλες εκπαιδευτικές υπηρεσίες****	30,42	8,57	11,78	17,04	28,95	31,83	56,35	64,53	90,93
Σύνολο	45,10	13,92	15,16	23,17	35,48	43,40	78,60	104,09	169,44

Πηγή: Έρευνα Οικονομικών Προτύπων, ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία συγγραφέα.

* Αφορά υπηρεσίες βρεφονηπιακών σταθμών και νηπιαγωγείων. ** Περιλαμβάνει και τα δύο επίπεδα, δηλαδή κατώτερη και ανώτερη δευτεροβάθμια, γενική και επαγγελματική.

*** Αφορά δημόσια και ιδιωτικά ΙΕΚ. **** Αφορά δαπάνες για φροντιστήρια, ξένες γλώσσες, σχολές χορού, πληροφορικής, κ.ά.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3 Μεριδίο δαπανών για εκπαιδευτικές υπηρεσίες κατά κλάση μηνιαίου εισοδήματος (%)

Εισοδηματική κλάση (σε €):	Όλοι (Μ.Ο.)	2008											
		<750	751-1.100	1.101-1.450	1.451-1.800	1.801-2.200	2.201-2.800	2.801-3.500	>3.501				
Επίπεδο εκπαίδευσης													
Προσχολική*	5,8	2,6	6,7	1,7	6,7	6,2	5,7	8,4	5,1				
Πρωτοβάθμια	8,2	0,0	0,1	0,6	0,3	1,2	5,7	3,4	12,5				
Δευτεροβάθμια**	9,2	0,0	1,0	0,6	1,4	0,8	1,4	5,6	14,8				
Μετά-Β'θμια***	4,4	13,2	10,7	2,8	3,0	3,9	5,8	8,1	3,0				
Τριτοβάθμια	3,6	0,0	0,0	0,0	3,0	0,7	9,1	4,1	2,8				
Άλλες εκπαιδευτικές υπηρεσίες****	68,8	84,2	81,4	94,3	85,6	87,2	72,2	70,2	61,6				
Σύνολο	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0				
% επί συνολικών δαπανών	2,5	0,4	0,8	1	1,7	1,8	2,6	2,4	3,5				
					2012								
Προσχολική*	7,8	7,4	2,0	4,1	1,4	4,1	4,6	9,2	11,9				
Πρωτοβάθμια	7,5	6,3	0,4	17,6	0,2	7,0	2,4	8,0	9,6				
Δευτεροβάθμια**	7,0	1,7	1,3	1,1	4,5	1,0	5,2	0,8	14,8				
Μετά-Β'θμια***	5,4	27,3	12,7	4,2	18,0	2,6	3,3	5,2	1,0				
Τριτοβάθμια	5,8	9,1	1,5	4,7	1,0	7,8	8,1	9,8	3,6				
Άλλες εκπαιδευτικές υπηρεσίες****	66,5	48,3	82,1	68,2	74,9	77,5	76,5	67,0	59,1				
Σύνολο	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0				
% επί συνολικών δαπανών	2,9	2,8	1,1	1,5	1,8	2,7	2,5	3,9	4,4				
					2016								
Προσχολική*	5,3	4,7	1,2	2,1	1,8	5,0	4,7	6,7	8,9				
Πρωτοβάθμια	6,2	3,7	3,6	0,4	1,6	1,8	0,7	10,6	16,1				
Δευτεροβάθμια**	6,7	0,6	5,1	5,2	6,8	5,3	2,5	8,9	11,8				
Μετά-Β'θμια***	5,8	21,0	9,0	11,8	2,2	3,5	6,5	5,0	2,4				
Τριτοβάθμια	8,6	8,5	3,4	6,9	6,0	11,1	14,0	6,8	7,0				
Άλλες εκπαιδευτικές υπηρεσίες****	67,5	61,6	77,7	73,5	81,6	73,3	71,7	62,0	53,7				
Σύνολο	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0				
% επί συνολικών δαπανών	2,6	1,6	1,4	1,7	2,1	2,2	3,3	3,5	4,4				

Πηγή: Έρευνα Οικονομικών Προϋπολογισμών, ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία συγγραφέα.

* Αφορά υπηρεσίες βρεφονηπιακών σταθμών και νηπιαγωγείων. ** Περιλαμβάνει και τα δύο επίπεδα, δηλαδή κατώτερη και ανώτερη δευτεροβάθμια, γενική και επαγγελματική.

*** Αφορά δημόσια και ιδιωτικά ΙΕΚ. **** Αφορά δαπάνες για φροντιστήρια, ξένες γλώσσες, σχολές χορού, πληροφορικής, κ.ά.

με βάση το ύψος του εισοδήματος του νοικοκυριού και οκτώ εισοδηματικά κλιμάκια, όπως προκύπτει από την πληροφόρηση που παρέχει η ετήσια Έρευνα Οικογενειακών Προϋπολογισμών (ΕΟΠ) της ΕΛΣΤΑΤ. Σημειώνεται ότι οι δαπάνες δεν αφορούν αποκλειστικά ιδιωτικά σχολεία. Ένα μεγάλο μέρος αφορά δαπάνες για υποστηρικτική διδασκαλία εκτός σχολείου, δηλαδή τα φροντιστήρια, συμπεριλαμβανομένων αυτών για την είσοδο στην τριτοβάθμια εκπαίδευση.

Η πρώτη παρατήρηση είναι ότι τα νοικοκυριά με υψηλότερο εισόδημα δαπανούν περισσότερα χρήματα για ιδιωτικές εκπαιδευτικές υπηρεσίες. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι το 2016 τα νοικοκυριά με εισόδημα πάνω από €3.501 μηνιαίως ξόδευαν €27,29 για πρωτοβάθμια εκπαίδευση, ποσό περίπου δέκα φορές μεγαλύτερο από τον εθνικό μέσο όρο. Το ίδιο έτος, νοικοκυριά με εισόδημα μικρότερο των €750 μηνιαίως δεν ξόδευαν σχεδόν τίποτα για πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Η διαφορά μεταξύ των νοικοκυριών που ανήκουν στο πάνω άκρο της εισοδηματικής κατανομής από τον εθνικό μέσο όρο είναι μεγαλύτερη για χαμηλότερα επίπεδα εκπαίδευσης. Αυτό θα μπορούσε να είναι μια ένδειξη της σημασίας που αποδίδουν αυτά τα νοικοκυριά στην αρχική εκπαίδευση ή της μειωμένης σημασίας που αποδίδουν σε αυτή τα νοικοκυριά στο κάτω άκρο της εισοδηματικής κατανομής. Για παράδειγμα, τα πλουσιότερα νοικοκυριά ξοδεύουν 3,1 φορές περισσότερα χρήματα σε σύγκριση με τον εθνικό μέσο όρο στην προσχολική και την πρωτοβάθμια εκπαίδευση το 2008, 4,3 φορές περισσότερο το 2012 και 8,2 φορές περισσότερο το 2016. Επιπλέον, το ποσό που ξοδεύουν αυξήθηκε από €27,87 το 2008 σε €42,45 το 2016. Είναι ενδιαφέρον ότι η διαφορά μεταξύ των πλουσιότερων νοικοκυριών από τον εθνικό μέσο όρο διευρύνθηκε από το 2008 σε όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης. Αυτό σημαίνει μια εντεινόμενη ανισότητα στην πρόσβαση στις εκπαιδευτικές υπηρεσίες, η οποία μπορεί να οδηγήσει συνακόλουθα, μέσω διευρυνόμενων αποκλίσεων σε ευκαιρίες και προοπτικές εργασίας, σε μια διευρυνόμενη εισοδηματική ανισότητα στο μέλλον¹⁹.

Συνολικά, οι δαπάνες για εκπαίδευση αποτελούν ένα περίπου σταθερό μερίδιο των δαπανών των νοικοκυριών κοντά στο 3% κατά μέσο όρο, όπως φαίνεται στον Πίνακα 3 πιο πάνω. Το εν λόγω μερίδιο κυμαίνεται από 1,6% για τα νοικοκυριά που βρίσκονται στο κάτω άκρο

της εισοδηματικής κατανομής έως 4,4% για τα νοικοκυριά στο άνω άκρο της εισοδηματικής κατανομής το 2016. Μόνο το μερίδιο των πλουσιότερων νοικοκυριών αυξήθηκε την περίοδο 2008-2016, δηλαδή εν μέσω κρίσης. Επιπλέον, όλα τα νοικοκυριά, ανεξαρτήτως της θέσης τους στην εισοδηματική κατανομή, αφιερώνουν το μεγαλύτερο τμήμα των δαπανών για εκπαίδευση στις άλλες εκπαιδευτικές δραστηριότητες, όπως είναι τα φροντιστήρια, τα ιδιωτικά μαθήματα, οι σχολές ξένων γλωσσών, χορού, πληροφορικής, κ.ά., δηλαδή στη μη τυπική εκπαίδευση. Σύμφωνα με τον Πίνακα 3, το τμήμα αυτών των δαπανών ανέρχεται στο 70%. Το μεγαλύτερο βάρος σηκώνουν τα νοικοκυριά στο κάτω άκρο της κατανομής, όπως αντανακλάται στο μεγαλύτερο μερίδιο των δαπανών για άλλες εκπαιδευτικές υπηρεσίες²⁰. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι το 2016 τα νοικοκυριά με εισόδημα χαμηλότερο των €750 μηνιαίως κατευθύνουν το 61,6% των δαπανών τους προς άλλες εκπαιδευτικές υπηρεσίες, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό για νοικοκυριά με μηνιαίο εισόδημα άνω των €3.501 είναι 53,7%. Το μεγαλύτερο μερίδιο εντοπίζεται στα νοικοκυριά που υπάγονται στις εισοδηματικές κλάσεις €1.451-€1.800 (2016), €751-€1.100 (2012) και €1.101-€1.450 (2008). Αυτό ενδέχεται να αποτελεί ένδειξη ότι το δημόσιο εκπαιδευτικό σύστημα δεν μπορεί να υποστηρίξει αποτελεσματικά τους μαθητές, οπότε οι γονείς αισθάνονται την ανάγκη να καταφύγουν στις μη τυπικές ιδιωτικές υπηρεσίες εκπαίδευσης. Η ανάγκη αυτή αναμένεται να μεγαλώνει όσο εγγύτερα στις Πανελλαδικές Εξετάσεις πλησιάζουν οι μαθητές, καθώς ο ανταγωνισμός για μια θέση σε δημόσιο ίδρυμα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης εντείνεται.

5. Η πορεία της ιδιωτικής εκπαίδευσης στη διάρκεια της κρίσης

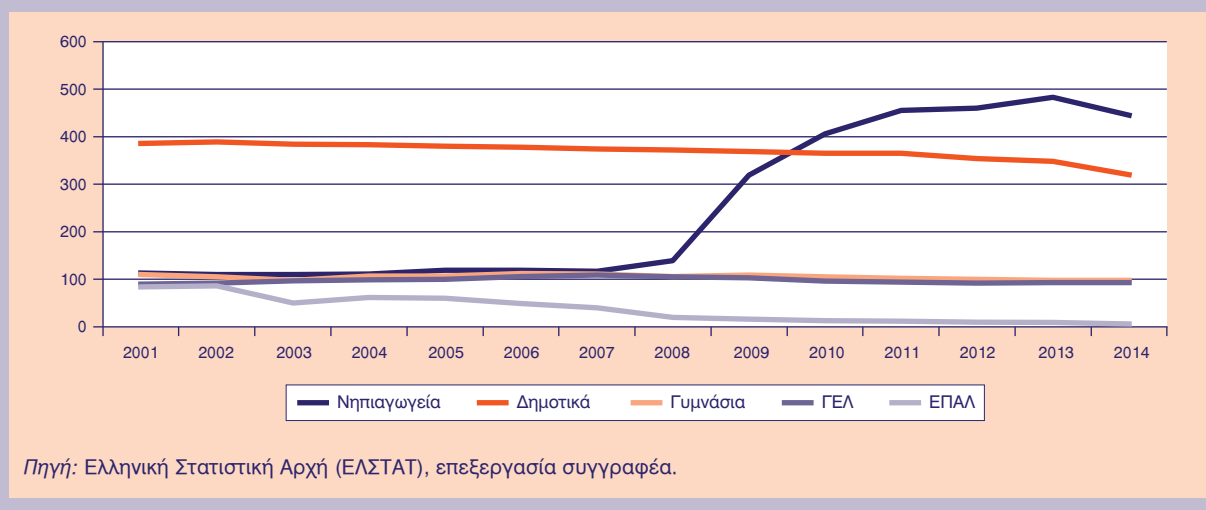
Στην προσπάθεια να απαντηθεί το ερώτημα της εξέλιξης της ιδιωτικής εκπαίδευσης στην Ελλάδα στη διάρκεια της κρίσης εξετάζεται η διαχρονική εξέλιξη τριών μεταβλητών και, συγκεκριμένα, ο αριθμός των ιδιωτικών σχολικών μονάδων, ο αριθμός του διδακτικού προσωπικού και ο αριθμός των μαθητών σε κάθε επίπεδο εκπαίδευσης ξεχωριστά. Επιπλέον, αξιοποιείται η εξέλιξη ενός δείκτη που συχνά συζητείται τα τελευταία χρόνια στη χώρα μας σε συγκρίσεις με άλλες χώρες και χρησιμοποιείται ως μία ένδειξη της

19. Σημειώνεται ότι αυτές οι συγκρίσεις πρέπει να αντιμετωπίζονται με επιφύλαξη, καθώς δεν λαμβάνουν υπόψη δημογραφικούς παράγοντες, όπως είναι η σύνθεση του νοικοκυριού. Όμως, ο Tsakloglou (2011) μελετά σε βάθος τις σκιώδεις εκπαιδευτικές υπηρεσίες και συμπεραίνει ότι οι ιδιωτικές δαπάνες για εκπαίδευση συνδέονται στενά με το εισόδημα του νοικοκυριού, ειδικά στην περίπτωση των ιδιαίτερων μαθημάτων. Για μια ευρύτερη σύνοψη σχετικών ευρημάτων, βλ. Bray (2011).

20. Τα νοικοκυριά με χαμηλότερο εισόδημα συνήθως δεν έχουν την οικονομική ευχέρεια να στείλουν τα παιδιά τους σε ιδιωτικό σχολείο, οπότε πληρώνουν φροντιστήρια, ξένες γλώσσες κ.ά., προκειμένου να βελτιώσουν τις προοπτικές τους.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1
Αριθμός ιδιωτικών σχολικών μονάδων

ποιότητας της οργάνωσης του εκπαιδευτικού συστήματος στη χώρα.

Στο Διάγραμμα 1 παρουσιάζεται η εξέλιξη των ιδιωτικών σχολικών μονάδων την περίοδο 2001-2014. Με εξαίρεση τα νηπιαγωγεία, ο αριθμός των ιδιωτικών σχολείων μειώθηκε, χωρίς όμως να είναι εμφανής μια επιτάχυνση του ρυθμού μείωσης εξαιτίας της κρίσης. Σημαντική μείωση καταγράφεται στα ιδιωτικά Επαγγελματικά Λύκεια (ΕΠΑΛ), τα οποία πρακτικά έχουν εξαφανιστεί²¹. Σύμφωνα με τα διαθέσιμα στοιχεία, το 2014 λειτουργούσαν μόλις έξι ιδιωτικά ΕΠΑΛ, όταν το 2002 λειτουργούσαν 86 σχολικές μονάδες. Η μείωση αυτή δεν συνάδει με την πορεία των δημοσίων ΕΠΑΛ, τα οποία, αν και μειώθηκαν από το 2010, δεν απέχουν σημαντικά από το επίπεδο του 2001 (571 έναντι 584). Η διαφορετική εξέλιξη των ΕΠΑΛ ανάλογα με το ιδιοκτησιακό καθεστώς είχε ως αποτέλεσμα τη σημαντική συρρίκνωση του μεριδίου των ιδιωτικών ΕΠΑΛ από 12,6% το 2001 σε 1% το 2014, εξέλιξη που αντικατοπτρίζει εν μέρει τη μειούμενη διαχρονικά σημασία που αποδίδεται στην επαγγελματική εκπαίδευση στη χώρα, στοιχείο που τελευταία φαίνεται να αλλάζει.

Αναντιστοιχία μεταξύ δημόσιου και ιδιωτικού τομέα υπάρχει και στα νηπιαγωγεία. Έτσι, ενώ τα ιδιωτικά νηπιαγωγεία αυξήθηκαν σε αριθμό, τα δημόσια νηπιαγωγεία μειώθηκαν σημαντικά. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι, σε σύγκριση με το 2001, το 2014 υπήρχαν 350 λιγότερα δημόσια νηπιαγωγεία και 332 περισσότερα ιδιωτικά νηπιαγωγεία. Ως αποτέλεσμα, το μερίδιο των

ιδιωτικών νηπιαγωγείων αυξήθηκε και έφτασε το 7,9% του συνόλου των νηπιαγωγείων το 2014. Μία πιθανή ερμηνεία της μεγάλης αύξησης των ιδιωτικών νηπιαγωγείων ενάντια στην πτωτική τάση είναι η εφαρμογή του Νόμου 3518/2006 με τον οποίο καθιερώθηκε η υποχρεωτική εγγραφή στο νηπιαγωγείο των παιδιών ηλικίας 5 ετών, παρά το γεγονός ότι οι υποδομές στα δημόσια νηπιαγωγεία δεν επαρκούσαν²².

Παρόμοια είναι η παρουσία των ιδιωτικών σχολείων μεταξύ των Γενικών Λυκείων (ΓΕΛ), όπου το μερίδιο είναι σχετικά σταθερό την περίοδο που εξετάζεται και γύρω στο 7%. Ακολουθούν τα δημοτικά σχολεία με 6,9%, μερίδιο το οποίο μειώνεται τα τελευταία τρία έτη και προκύπτει από την ταχύτερη μείωση των δημόσιων δημοτικών σχολείων. Σημειώνεται ότι το 2014 υπήρχαν 1.395 λιγότερα δημόσια δημοτικά σχολεία και 66 λιγότερα ιδιωτικά σε σύγκριση με το 2001. Επίσης, η αναλογική μείωση των ιδιωτικών σχολείων είναι πολύ εντονότερη στα δημοτικά σχολεία συγκριτικά με τις υπόλοιπες βαθμίδες εκπαίδευσης, με εξαίρεση τα ΕΠΑΛ.

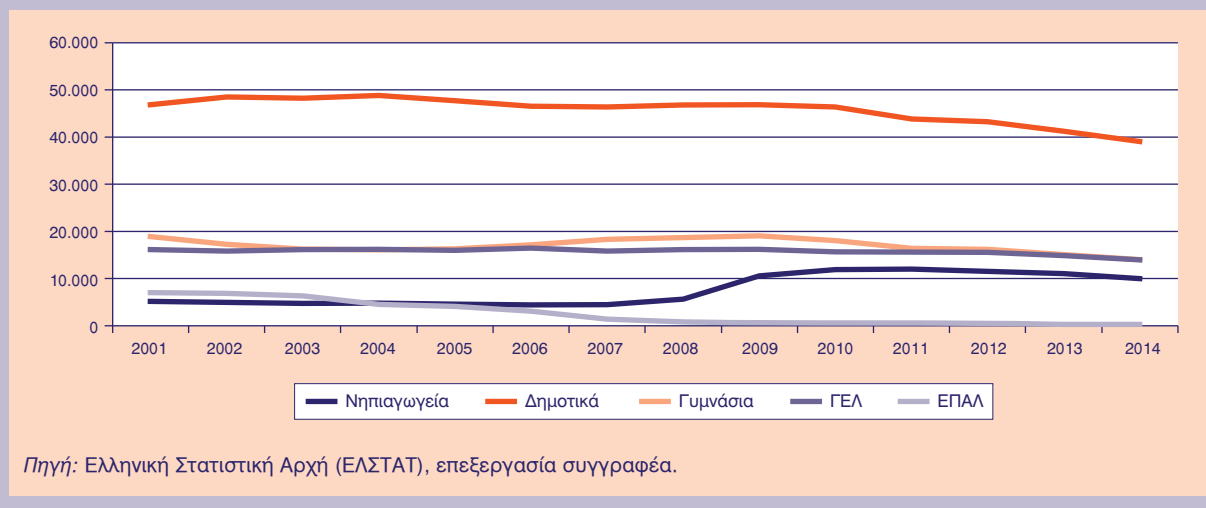
Η συνολική εικόνα δείχνει μείωση των συνολικών σχολικών μονάδων διαχρονικά, παρά τις όποιες μεταβολές καταγράφονται στο ιδιοκτησιακό καθεστώς. Δύο δυνάμεις μπορεί να ευθύνονται για αυτό. Η πρώτη και μάλλον ισχυρότερη είναι η μείωση του μαθητικού πληθυσμού, που συζητείται στη συνέχεια, συμπεριλαμβανομένης της μετακίνησης πληθυσμών προς τα αστικά κέντρα, και η δεύτερη είναι η αύξηση του μεγέθους των σχολικών μονάδων, η οποία εντάθηκε

21. Η μείωση του αριθμού των ιδιωτικών ΕΠΑΛ είναι πολύ μεγάλη και πρέπει να αντιμετωπιστεί με επιφύλαξη.

22. Ο νόμος εφαρμόστηκε για πρώτη φορά το σχολικό έτος 2007-2008, οπότε και καταγράφεται η πρώτη αύξηση των μαθητών. Τα ιδιωτικά σχολεία πιθανόν χρειάζονταν χρόνο για να απορροφήσουν την αυξημένη ζήτηση, π.χ. προετοιμασία κατάλληλων κτιριακών υποδομών.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2

Αριθμός μαθητών στις ιδιωτικές σχολικές μονάδες

στα χρόνια της κρίσης με προσπάθειες συγχωνεύσεων και συνενώσεων σχολείων, συνήθως εκτός μεγάλων αστικών κέντρων. Μοναδική εξαίρεση αποτελούν τα ΓΕΛ, τα οποία όμως πιθανόν να υποκαθιστούν τη μείωση των ΕΠΑΛ (2,2% μείωση των δημόσιων ΕΠΑΛ έναντι 1,2% αύξηση των δημόσιων ΓΕΛ), καθώς απευθύνονται στον ίδιο ηλικιακά μαθητικό πληθυσμό.

Το δεύτερο στοιχείο που μπορεί να χρησιμοποιηθεί για τη διερεύνηση της διαχρονικής πορείας των ιδιωτικών σχολείων είναι ο αριθμός των μαθητών, ο οποίος παρουσιάζεται στο Διάγραμμα 2. Οι περισσότεροι μαθητές εντοπίζονται στα ιδιωτικά δημοτικά σχολεία, κατ'αντιστοιχία με τον μεγαλύτερο αριθμό σχολικών μονάδων που καταγράφηκε ήδη. Το 2004 ο αριθμός των μαθητών στα ιδιωτικά δημοτικά έφτασε στο μέγιστο των 49.000 περίπου, αντιπροσωπεύοντας το 7,5% του συνολικού μαθητικού πληθυσμού στα δημοτικά. Ομολογουμένως, τα ιδιωτικά σχολεία έχουν εντονότερη παρουσία στο δημοτικό, καθώς, κατά μέσο όρο, την περίοδο 2001-2014 στα ιδιωτικά δημοτικά φοιτά το 7,1% του συνόλου του μαθητικού πληθυσμού, όταν στα ΓΕΛ φοιτά το 6,6% και στα Γυμνάσια το 5,1%.

Διαχρονικά εντοπίζεται μείωση των μαθητών στις ιδιωτικές σχολικές μονάδες σε όλες τις εκπαιδευτικές βαθμίδες, με εξαίρεση τα νηπιαγωγεία. Οι μεγαλύτερες αναλογικά μειώσεις της περιόδου 2001-2014 εντοπίζονται στα ΕΠΑΛ και στα Γυμνάσια (25,8%) και ακολουθούν τα δημοτικά (16,6%) και τα ΓΕΛ (13,5%). Συγκρινόμενες με τις μειώσεις των μαθητών στα δημόσια σχολεία²³, είναι προφανές ότι τα ιδιωτικά αντιμετωπίζουν μεγαλύτερες απώλειες, καθώς οι μειώ-

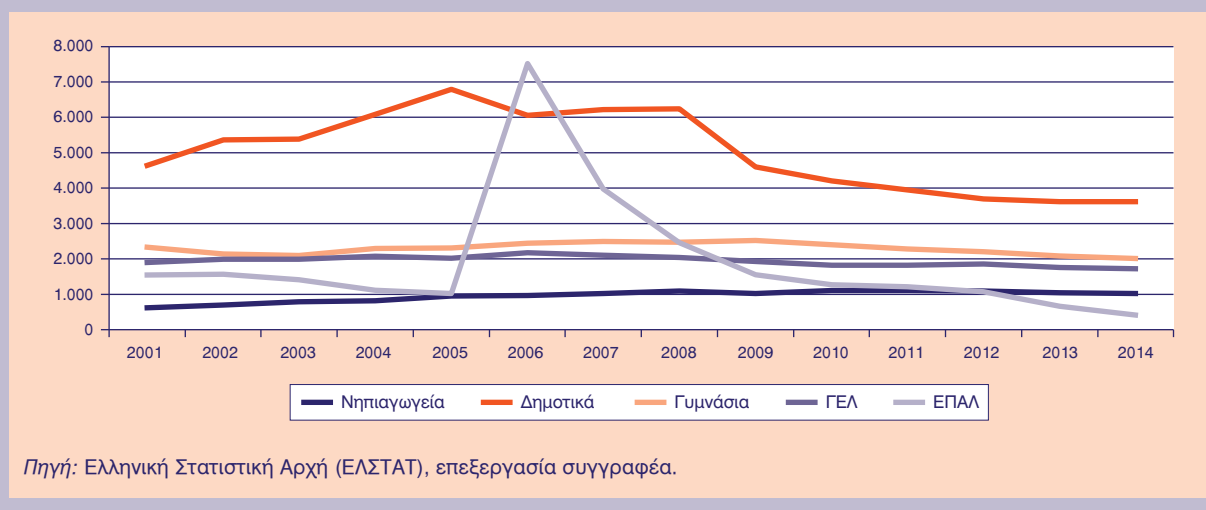
σεις των μαθητών είναι πολλαπλάσιες. Ειδικότερα, αν και υπήρχαν στην περίοδο πριν την κρίση αυξομειώσεις του αριθμού των μαθητών στα ιδιωτικά σχολεία, φαίνεται ότι οι μειώσεις στη διάρκεια της κρίσης ήταν εντονότερες και συστηματικότερες. Έτσι, ο αριθμός των μαθητών μειώνεται σταθερά στα ιδιωτικά δημοτικά, γυμνάσια και ΓΕΛ από το 2010 και έπειτα. Δύσκολα μπορεί κανείς να απορρίψει το ενδεχόμενο η μείωση των μαθητών στα ιδιωτικά σχολεία να οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στις οικονομικές δυσχέρειες που αντιμετωπίζουν τα νοικοκυριά στη διάρκεια της κρίσης.

Η μεταβολή του αριθμού των μαθητών στα ιδιωτικά νηπιαγωγεία παρουσιάζει ενδιαφέρον. Αν εξετάσει κανείς τα πρώτα χρόνια της περιόδου, δηλαδή ως το 2006, ο αριθμός των μαθητών μειώνεται σχεδόν κάθε χρόνο, το 2007 παραμένει περίπου σταθερός και, στη συνέχεια, αυξάνεται με γρήγορους ρυθμούς το 2008 και το 2009. Οι μεγάλες αυτές μεταβολές (26% το 2008, 87,3% το 2009) δεν μπορεί παρά να οφείλονται στην αλλαγή του καθεστώτος της υποχρεωτικής φοίτησης στο νηπιαγωγείο των παιδιών ηλικίας 5 ετών και ανταποκρίνονται στην αύξηση των ιδιωτικών σχολικών μονάδων ενάντια στη γενικότερη τάση που αναφέρθηκε παραπάνω. Παρά αυτή την πρόσκαιρη τάση αύξησης, από το 2012 ο αριθμός των μαθητών στα ιδιωτικά νηπιαγωγεία μειώνεται, με αποκορύφωμα το 2014 όταν η ετήσια μείωση πλησιάζει το 10%. Στο σύνολο της περιόδου, λοιπόν, το σύνολο των μαθητών στα νηπιαγωγεία αυξήθηκε, ομολογουμένως εξαιτίας των θεσμικών αλλαγών, όμως η αύξηση ήταν ταχύτερη για τους μαθητές στα ιδιωτικά νηπιαγωγεία, λόγω

23. Βλέπε Πίνακα Α.2 στο Παράρτημα.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3

Αριθμός διδακτικού προσωπικού στις ιδιωτικές σχολικές μονάδες

της αδυναμίας των δημόσιων να ανταποκριθούν στην αυξημένη ζήτηση. Ωστόσο, φαίνεται ότι η κατάσταση εξομαλύνεται και η ζήτηση για ιδιωτικές υπηρεσίες εκπαίδευσης μειώνεται και στα νηπιαγωγεία, όπως και στις υπόλοιπες βαθμίδες.

Το διδακτικό προσωπικό στη χώρα αυξήθηκε στα νηπιαγωγεία και τα δημοτικά την περίοδο υπό εξέταση και μειώθηκε στις υπόλοιπες βαθμίδες, όπως φαίνεται στο Διάγραμμα 3. Σε αντιδιαστολή, στον ιδιωτικό τομέα μόνο στα νηπιαγωγεία αυξήθηκαν οι διδάσκοντες, παρατήρηση που συνδέεται τόσο με την αύξηση των σχολικών μονάδων, όσο και με την αύξηση των μαθητών που συζητήθηκε παραπάνω και πιθανότατα οφείλεται στις θεσμικές μεταβολές. Δεν αποτελεί έκπληξη ότι το μεγαλύτερο μερίδιο διδασκόντων στα ιδιωτικά σχολεία την περίοδο 2001-2014 καταγράφεται στα δημοτικά (10,1%), τα νηπιαγωγεία (7,5%) και τα ΓΕΛ (7%), καθώς συμβαδίζει με τις εξελίξεις στα άλλα δύο μεγέθη. Το ενδιαφέρον στοιχείο είναι η εξέλιξη του αριθμού τους. Συγκεκριμένα, εξαιτίας της διαφορετικής εξέλιξης των μεγεθών, το 2014 το μερίδιο διδασκόντων στα ιδιωτικά σχολεία είναι σχεδόν ίδιο στα νηπιαγωγεία και τα δημοτικά. Η σύγκλιση αυτή προήλθε από την αύξηση του αριθμού των διδασκόντων στα ιδιωτικά νηπιαγωγεία (65,9%) και τη μείωση του αντίστοιχου αριθμού στα ιδιωτικά δημοτικά (22,1%).

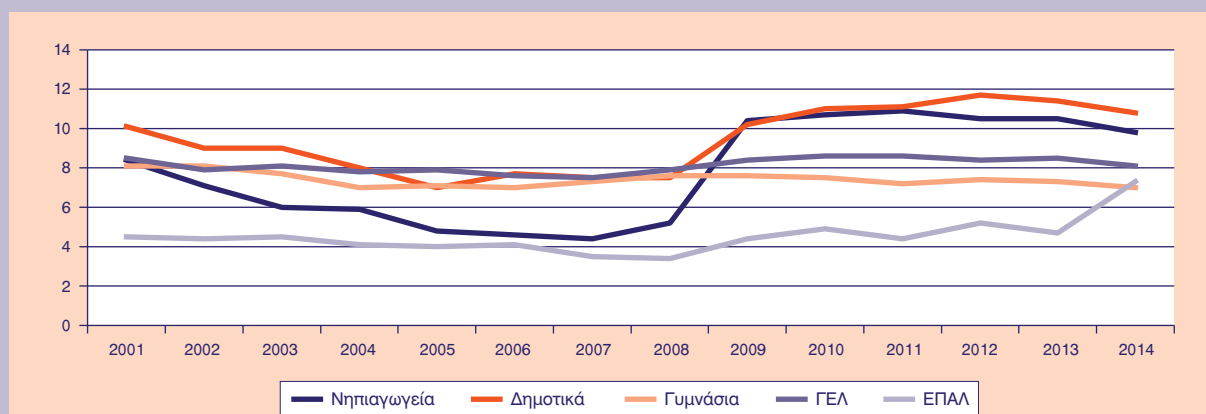
Όπως και στην περίπτωση του μαθητικού πληθυσμού, ο αριθμός διδασκόντων στα ιδιωτικά σχολεία εμφανίζει συστηματικές μειώσεις, ειδικά στην περίοδο της

κρίσης. Ακόμη και στα ιδιωτικά νηπιαγωγεία, όπου μέχρι το 2008 ο αριθμός διδασκόντων αυξανόταν, τα πιο πρόσφατα έτη όλες σχεδόν οι ετήσιες μεταβολές είναι αρνητικές παραπέμποντας σε συρρίκνωση του κλάδου. Παρόμοια είναι η εικόνα και στις υπόλοιπες βαθμίδες εκπαίδευσης, καθώς μόνο στα ΓΕΛ η εικόνα είναι ελαφρώς διαφορετική με κάποιες σταθεροποιητικές κινήσεις τα έτη 2011 και 2012, οι οποίες όμως δεν ανατρέπουν τη συνολική φθίνουσα εικόνα της βαθμίδας. Μάλιστα, στα ΓΕΛ φαίνεται ότι οι μειώσεις στο διδακτικό προσωπικό ξεκίνησαν ήδη από το 2007.

Οι μεταβολές στο διδακτικό προσωπικό και τους μαθητές αναμένεται να επηρεάσουν με διαφορετικό τρόπο τον λόγο μαθητών/διδάσκοντα. Παραδοσιακά, η κριτική στην περίπτωση της Ελλάδας είναι ότι ο λόγος αυτός είναι πολύ χαμηλός και πρέπει να αυξηθεί για λόγους οικονομικής αποτελεσματικότητας (OECD, 2011). Ο ισχυρισμός, αν και απλοϊκός εκ πρώτης όψεως, καθώς φαίνεται να αγνοεί ιδιαιτερότητες της ελληνικής περίπτωσης²⁴, όπως η μορφολογία της χώρας, η ύπαρξη πολλών απομακρυσμένων νησιωτικών και ορεινών περιοχών, αλλά και πρακτικά ζητήματα, όπως το μικρό μέγεθος των σχολικών μονάδων και η ανάγκη μεγάλων επενδύσεων σε εκπαιδευτικές υποδομές, δεν μπορεί να απορριφθεί χωρίς προηγούμενη σκέψη. Ο Πίνακας Α.5 στο Παράρτημα δείχνει ότι η διαφορά που χωρίζει την Ελλάδα από τον μέσο όρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης παραμένει, παρά τις μεταρρυθμίσεις που υλοποιήθηκαν στη διάρκεια της κρίσης και προέβλεπαν συγχωνεύσεις σχολικών

24. Σε πρόσφατη μελέτη του ΟΟΣΑ γίνεται αναφορά στους λόγους για τους οποίους διαπιστώνεται χαμηλός δείκτης μαθητών/διδάσκοντα (OECD, 2018).

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4
Λόγος μαθητών/διδάσκοντα

Πηγή: Ελληνική Στατιστική Αρχή (ΕΛΣΤΑΤ), επεξεργασία συγγραφέα.

μονάδων, αύξηση του διδακτικού έργου, κ.ά. Είναι ακόμη ενδιαφέρον ότι ο λόγος μαθητών/διδάσκοντα είναι μικρότερος στα ιδιωτικά σχολεία σε σύγκριση με τα δημόσια²⁵, ενώ και οι διαχρονικές μεταβολές είναι αρνητικές στα δημόσια νηπιαγωγεία, δημοτικά και γυμνάσια, αντίθετα με αυτό που θα περίμενε κανείς ως αποτέλεσμα των μεταρρυθμίσεων.

Στο πλαίσιο αυτό, η αύξηση του λόγου μαθητών/διδάσκοντα που καταγράφεται στα νηπιαγωγεία και τα δημοτικά στην ιδιωτική εκπαίδευση, όπως απεικονίζεται στο Διάγραμμα 4, μπορεί να ιδωθεί υπό το πρίσμα των προσπαθειών βελτίωσης της οικονομικής αποτελεσματικότητας στη διάρκεια της κρίσης. Η αντιστροφή της τάσης που παρατηρείται από το 2011 στα νηπιαγωγεία και το 2012 στα δημοτικά ενδέχεται να αφορά διορθωτικές κινήσεις και, πάντως, απαιτεί περισσότερη εμβάθυνση για να δοθεί μια σαφής απάντηση. Από την άλλη πλευρά, στα ιδιωτικά γυμνάσια και ΓΕΛ παρατηρείται μια διαχρονική αυξομείωση του δείκτη, χωρίς όμως μεγάλες αποκλίσεις από την τιμή 7-8 μαθητές/διδάσκοντα. Ενδέχεται η μεγαλύτερη μεταβλητότητα που καταγράφεται στα νηπιαγωγεία να οφείλεται στις θεσμικές αλλαγές που αναφέρθηκαν ήδη και πιθανόν να προκάλεσαν πρόσκαιρες αναταράξεις στον δείκτη.

6. Συμπεράσματα

Η ιδιωτική τυπική εκπαίδευση, προσχολική, πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια, που εξετάστηκε στο παρόν άρθρο βρίσκεται υπό την εποπτεία του κράτους

και του Υπουργείου Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων, παρότι αφορά ιδιωτικές επιχειρήσεις. Το βασικό επιχείρημα είναι ότι τα ιδιωτικά σχολεία έχουν ισχυρό κοινωνικό αποτύπωμα προσφέροντας το δημόσιο αγαθό της εκπαίδευσης, οπότε ο έλεγχος από το κράτος είναι αναγκαίος. Η επιβολή στα ιδιωτικά σχολεία των ίδιων κανόνων και περιορισμών με τα δημόσια σχολεία κρίνεται απαραίτητη, προκειμένου οι τίτλοι σπουδών που χορηγούν στους μαθητές τους να είναι ισότιμοι με εκείνους των δημόσιων σχολείων. Για τη χρηματοδότηση της δραστηριότητάς τους τα ιδιωτικά σχολεία επιβάλλουν δίδακτρα, ενώ δεν υπάρχει πρόβλεψη φοροαπαλλαγής του κόστους των διδασκτρων, όπως ισχύει σε άλλες χώρες. Τα δίδακτρα εμφανίζουν αξιόλογο εύρος διακύμανσης, όχι όμως και η γεωγραφική συγκέντρωση των ιδιωτικών σχολείων, η οποία εντοπίζεται σε μεγάλες πόλεις της χώρας και είναι απολύτως δικαιολογημένη δεδομένου του στοιχείου επιχειρηματικότητας που περικλείει η δραστηριότητα.

Τα πλεονεκτήματα που συνήθως προβάλλονται για την ιδιωτική εκπαίδευση στηρίζονται είτε σε δευτερεύουσες λειτουργίες, όπως η παροχή πρόσθετων εκπαιδευτικών υπηρεσιών, η μετακίνηση των μαθητών από και προς το σχολείο, αλλά και σε περισσότερο κεντρικά ζητήματα, όπως είναι η ποιότητα των παρεχόμενων εκπαιδευτικών υπηρεσιών, η αδιάλειπτη παροχή υπηρεσιών, κ.ά. Κάποια εξ αυτών δεν είναι εύκολο να θεμελιωθούν λόγω των διαφορών μεταξύ των μαθητικών πληθυσμών δημόσιων και ιδιωτικών σχολείων, όμως κάποια άλλα δύσκολα μπορεί να αμφισβητηθούν. Σε κάθε περίπτωση, η δεύτερη κατηγο-

25. Αυτό θα μπορούσε να συμβαίνει επειδή το βοηθητικό προσωπικό δηλώνεται ως διδακτικό για κάποιο λόγο ή από λάθος.

ρία επιχειρημάτων δίνει μάλλον ισχυρότερα κίνητρα στους γονείς που έχουν την οικονομική δυνατότητα να επιλέξουν τα ιδιωτικά σχολεία και θα μπορούσε να χρησιμεύσει ως πεδίο διαλόγου για την αναβάθμιση των υπηρεσιών των δημόσιων σχολείων. Δείγμα της ανεπάρκειας του δημόσιου σχολείου, πραγματικής ή φαινομενικής, είναι το υψηλό ποσοστό των δαπανών των νοικοκυριών για εκπαίδευση που κατευθύνονται σε ιδιωτικές υπηρεσίες εκπαίδευσης εκτός των ιδιωτικών σχολείων. Αυτό από μόνο του πρέπει να αποτελέσει έναυσμα διαλόγου, καθώς πολύ συχνά διευρύνει την έντονη ανισότητα στις ευκαιρίες των παιδιών ανάλογα με τις οικονομικές δυνατότητες των γονέων και την κοινωνική προέλευση.

Τέλος, τα ιδιωτικά σχολεία δεν βγαίνουν αλώβητα, αντίθετα βιώνουν τις επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης, οι οποίες αντικατοπτρίζονται στη μείωση του αριθμού των σχολικών μονάδων, στη μείωση των μαθητών και στη μείωση του απασχολούμενου διδακτικού προσωπικού. Εξαιρέση στον κανόνα φαίνεται να αποτελούν τα νηπιαγωγεία με πιο προφανή εξήγηση την καθιέρωση της υποχρεωτικής φοίτησης των πεντάχρονων στο νηπιαγωγείο και την παράλληλη ανεπάρκεια υποδομών και προετοιμασίας των δημόσιων νηπιαγωγείων να δεχτούν τον αυξημένο αριθμό μαθητών. Σε κάθε περίπτωση, ο ρόλος της γήρανσης του πληθυσμού στη μείωση του μαθητικού πληθυσμού στα δημόσια και ιδιωτικά σχολεία και, κατά συνέπεια, στη μείωση της ζήτησης για εκπαιδευτικές υπηρεσίες, δεν πρέπει να αγνοηθεί.

Βιβλιογραφία

Anomaly, J. (2018). Regulating Public Education as a Public Good, στο *Philosophy and Public Policy*, A. I. Cohen (ed.), Rowman and Littlefield International. Διαθέσιμο στο: <<https://philpapers.org/archive/ANOPGA-5.pdf>>.

Antoninis M. and P. Tsakloglou (2001). Who benefits from public education in Greece? Evidence and policy implications. *Education Economics* 9, pp. 197-222.

Bianchi, S., P. N. Cohen, S. Raley, and K. Nomaguchi (2004). Inequality in Parental Investment in Child-Rearing: Expenditures, Time,

and Health, στο K. M. Neckerman (ed.) *Social Inequality*, pp. 189-219, New York: Russell Sage Foundation.

Bray M. (2011). The challenge of shadow education. NESSE Network report.

Feinstein, L., K. Duchworth, and R. Sabates (2008). *Education and the Family: Passing success across the generations*. Routledge Foundations and Futures of Education Series.

IOBE (2013). *Δημόσια και ιδιωτική Εκπαίδευση: Συγκριτική Ανάλυση*. Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών (IOBE), Αθήνα, Ελλάδα.

Jager, M.M. and R. Breen (2016). A Dynamic Model of Cultural Reproduction. *American Journal of Sociology*, 121(4), pp. 1079-1115.

Κανελλόπουλος, Κ.Ν. (2011). Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Ιδιωτική Εκπαίδευση, στο *Συνθήκες Αγοράς και Ανταγωνισμός στην Ελληνική Οικονομία, Μέρος Γ1: Πληροφορική, Τράπεζες, Ασφάλειες, Εκπαίδευση, Υγεία, Ελεγκτική*, Κ. Κανελλόπουλος (επιμ.). ΚΕΠΕ, Έκθεση Νο.67, Αθήνα, Ελλάδα, σσ. 128-180.

Koutsampelas C. and P. Tsakloglou (2015). The progressivity of public education in Greece: Empirical findings and policy implications. *Education Economics* 23, pp. 596-611.

OECD (2018). *Education for a Bright Future in Greece*, Reviews of National Policies for Education. OECD Publishing, Paris.

OECD (2018). *PISA 2015: Results in Focus*. OECD.

OECD (2012). *Public and Private Schools: How management and funding relate to their socio-economic profile*. OECD Publishing.

OECD (2011). *Education Policy Advice for Greece*, Strong Performers and Successful Reformers in Education. OECD Publishing.

Παπαεαγγέλου, Α. (2015). Η ιδιωτική εκπαίδευση στην Ελλάδα υπό το πρίσμα του εθνικού και ενωσιακού δικαίου. Διδακτορική Διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Νομική Σχολή.

Sakellariou C. (2016). Private or public school advantage? Evidence from 40 countries using PISA 2012-Mathematics. *Applied Economics* 49, pp. 2875-2892.

Tsakloglou P. (2011). Shadow education in Greece. Athens University of Economics and Business (mimeo).

Tsakloglou P. and M. Antoninis (1999). On the distributional impact of public education: evidence from Greece. *Economics of Education Review* 18, pp. 439-452.

Tsakloglou P. and I. Cholezas (2005). Education and inequality in Greece, στο Asplund, R. and E. Barth (eds) *Education and Wage Inequality in Europe: A literature review*, pp. 203-240, ETLA, Helsinki.

ΠΙΝΑΚΑΣ Α.1 Αριθμός σχολικών μονάδων κατά βαθμίδα εκπαίδευσης και φορέα

Έτος	Νηπιαγωγεία		Δημοτικά		Γυμνάσια		Γενικά Λύκεια		ΕΠΑΛ	
	Όλα	Ιδιωτ. % Ιδιωτ.	Όλα	Ιδιωτ. % Ιδιωτ.	Όλα	Ιδιωτ. % Ιδιωτ.	Όλα	Ιδιωτ. % Ιδιωτ.	Όλα	Ιδιωτ. % Ιδιωτ.
2001	5.624	113 2,0	6.094	386 6,3	1.870	110 5,9	1.289	90 7,0	668	84 12,6
2002	5.628	110 2,0	5.989	389 6,5	1.867	105 5,6	1.238	92 7,4	677	86 12,7
2003	5.670	110 1,9	5.925	384 6,5	1.819	98 5,4	1.268	97 7,6	684	50 7,3
2004	5.646	111 2,0	5.854	383 6,5	1.918	107 5,6	1.290	99 7,7	663	62 9,4
2005	5.676	119 2,1	5.778	380 6,6	1.920	107 5,6	1.312	100 7,6	664	60 9,0
2006	5.672	119 2,1	5.675	378 6,7	1.946	112 5,8	1.352	106 7,8	654	49 7,5
2007	5.693	117 2,1	5.594	374 6,7	1.958	111 5,7	1.361	109 8,0	643	40 6,2
2008	5.768	139 2,4	5.546	372 6,7	1.957	106 5,4	1.369	105 7,7	623	20 3,2
2009	5.979	319 5,3	5.496	369 6,7	1.968	109 5,5	1.367	103 7,5	640	16 2,5
2010	6.064	406 6,7	5.440	365 6,7	1.965	105 5,3	1.361	96 7,1	643	13 2,0
2011	6.027	455 7,5	5.356	365 6,8	1.928	102 5,3	1.338	94 7,0	622	12 1,9
2012	5.861	460 7,8	4.746	354 7,5	1.829	100 5,5	1.320	92 7,0	626	10 1,6
2013	5.792	483 8,3	4.698	348 7,4	1.827	98 5,4	1.318	93 7,1	627	9 1,4
2014	5.606	445 7,9	4.633	320 6,9	1.794	98 5,5	1.306	93 7,1	577	6 1,0

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, υπολογισμοί συγγραφέα.

ΠΙΝΑΚΑΣ Α.2 Αριθμός μαθητών κατά βαθμίδα εκπαίδευσης και φορέα

Έτος	Νηπιαγωγεία		Δημοτικά		Γυμνάσια		Γενικά Λύκεια		ΕΠΑΛ					
	Όλα	% Ιδιωτ.	Όλα	% Ιδιωτ.	Όλα	% Ιδιωτ.	Όλα	% Ιδιωτ.	Όλα	% Ιδιωτ.				
2001	145.513	5.173	639.932	46.838	7,3	348.758	18.916	5,4	241.214	16.157	6,7	157.392	7.008	4,5
2002	144.653	4.942	646.331	48.484	7,5	336.150	17.253	5,1	230.165	15.804	6,9	160.451	6.885	4,3
2003	142.305	4.733	648.487	48.233	7,4	321.869	16.233	5,0	228.747	16.119	7,0	153.311	6.333	4,1
2004	141.008	4.786	654.780	48.819	7,5	323.333	16.115	5,0	233.723	16.193	6,9	145.020	4.528	3,1
2005	142.369	4.599	647.543	47.700	7,4	327.578	16.290	5,0	235.097	15.963	6,8	134.623	4.089	3,0
2006	143.637	4.438	643.200	46.548	7,2	334.235	17.144	5,1	238.975	16.456	6,9	124.141	3.095	2,5
2007	143.716	4.490	639.961	46.378	7,2	343.765	18.303	5,3	232.926	15.825	6,8	110.622	1.394	1,3
2008	150.079	5.658	637.309	46.818	7,3	341.107	18.716	5,5	239.532	16.125	6,7	108.729	825	0,8
2009	158.290	10.598	637.476	46.836	7,3	341.315	19.073	5,6	241.726	16.219	6,7	108.010	686	0,6
2010	159.502	11.896	635.935	46.357	7,3	336.938	18.063	5,4	247.441	15.675	6,3	110.771	623	0,6
2011	166.233	12.016	634.048	43.845	6,9	332.005	16.399	4,9	247.209	15.627	6,3	113.658	534	0,5
2012	165.931	11.535	633.291	43.221	6,8	324.402	16.217	5,0	247.717	15.572	6,3	121.806	553	0,5
2013	166.576	11.035	630.043	41.211	6,5	319.950	15.087	4,7	245.892	14.894	6,1	123.881	309	0,2
2014	160.994	9.975	625.165	39.054	6,2	310.389	14.042	4,5	241.905	13.972	5,8	112.869	298	0,3

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, υπολογισμοί συγγραφέα.

ΠΙΝΑΚΑΣ Α.3 Αριθμός διδασκόντων κατά βαθμίδα εκπαίδευσης και φορέα

Έτος	Νηπιαγωγεία		Δημοτικά		Γυμνάσια		Γενικά Λύκεια		ΕΠΑΛ					
	Όλα	% Ιδιωτ.	Όλα	% Ιδιωτ.	Όλα	% Ιδιωτ.	Όλα	% Ιδιωτ.	Όλα	% Ιδιωτ.				
2001	10.085	6,1	45.349	4.643	10,2	39.667	2.327	5,9	25.381	1.897	7,5	21.514	1.546	7,2
2002	10.682	6,5	47.267	5.366	11,4	40.892	2.135	5,2	25.409	1.989	7,8	23.529	1.569	6,7
2003	11.246	7,0	48.395	5.385	11,1	40.987	2.095	5,1	25.598	1.993	7,8	22.702	1.411	6,2
2004	11.543	7,1	50.379	6.086	12,1	43.924	2.297	5,2	26.503	2.075	7,8	23.092	1.112	4,8
2005	12.012	9,52	51.941	6.793	13,1	45.805	2.309	5,0	28.034	2.020	7,2	22.433	1.018	4,5
2006	12.334	9,62	51.308	6.059	11,8	46.923	2.446	5,2	30.271	2.172	7,2	22.124	7.520	3,4
2007	12.717	10,24	51.960	6.219	12	49.101	2.495	5,1	29.131	2.103	7,2	20.845	3.980	1,9
2008	13.242	10,92	51.734	6.241	12,1	50.200	2.473	4,9	30.124	2.036	6,8	20.149	2.460	1,2
2009	13.652	10,19	50.956	4.598	9,0	51.858	2.523	4,9	30.683	1.927	6,3	20.706	1.550	0,7
2010	13.931	10,08	51.170	4.200	8,2	52.605	2.397	4,6	31.018	1.821	5,9	22.143	1.270	0,6
2011	13.986	10,06	50.474	3.948	7,8	49.039	2.277	4,6	29.837	1.822	6,1	19.814	1.210	0,6
2012	14.018	10,94	49.545	3.692	7,5	45.273	2.202	4,9	27.672	1.855	6,7	19.194	1.070	0,6
2013	13.853	10,46	49.617	3.614	7,3	42.665	2.080	4,9	27.327	1.760	6,4	18.378	660	0,4
2014	13.526	10,22	48.466	3.615	7,5	38.655	2.010	5,2	24.345	1.720	7,1	15.659	410	0,3

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, υπολογισμοί συγγραφέα.

ΠΙΝΑΚΑΣ Α.4 Λόγος μαθητών/διδάσκοντα κατά βαθμίδα εκπαίδευσης και φορέα

Έτος	Νηπιαγωγεία		Δημοτικά		Γυμνάσια		ΓΕΛ		ΕΠΑΛ	
	Δημόσια	Ιδιωτ.	Δημόσια	Ιδιωτ.	Δημόσια	Ιδιωτ.	Δημόσια	Ιδιωτ.	Δημόσια	Ιδιωτ.
2001	14,8	8,4	14,6	10,1	8,8	8,1	9,6	8,5	7,5	4,5
2002	14,0	7,1	14,3	9,0	8,2	8,1	9,2	7,9	7,0	4,4
2003	13,2	6,0	14,0	9,0	7,9	7,7	9,0	8,1	6,9	4,5
2004	12,7	5,9	13,7	8,0	7,4	7,0	8,9	7,8	6,4	4,1
2005	12,5	4,8	13,3	7,0	7,2	7,1	8,4	7,9	6,1	4,0
2006	12,2	4,6	13,2	7,7	7,1	7,0	7,9	7,6	5,7	4,1
2007	11,9	4,4	13,0	7,5	7,0	7,3	8,0	7,5	5,3	3,5
2008	11,9	5,2	13,0	7,5	6,8	7,6	8,0	7,9	5,4	3,4
2009	11,7	10,4	12,7	10,2	6,5	7,6	7,8	8,4	5,2	4,4
2010	11,5	10,7	12,6	11,0	6,4	7,5	7,9	8,6	5,0	4,9
2011	12,0	10,9	12,7	11,1	6,7	7,2	8,3	8,6	5,7	4,4
2012	11,9	10,5	12,9	11,7	7,2	7,4	9,0	8,4	6,4	5,2
2013	12,1	10,5	12,8	11,4	7,5	7,3	9,0	8,5	6,7	4,7
2014	12,1	9,8	13,1	10,8	8,1	7,0	10,1	8,1	7,2	7,3

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, υπολογισμοί συγγραφέα.

ΠΙΝΑΚΑΣ Α.5 Λόγος μαθητών/διδάσκοντα

		2013	2014	2015	2016
Προσχολική εκπαίδευση	ΕΕ	13,8	13,7	-	14,3
Προσχολική εκπαίδευση	Ελλάδα	11,9	11,8	10,9	10,7
Πρωτοβάθμια (Δημοτικό)	ΕΕ	15,0	14,8	15,1	14,4
Πρωτοβάθμια (Δημοτικό)	Ελλάδα	9,5	9,4	9,6	9,3
Κατώτερη Β'θμια (Γυμνάσιο)	ΕΕ	12,2	12,5	12,6	12,3
Κατώτερη Β'θμια (Γυμνάσιο)	Ελλάδα	7,3	7,8	8,1	7,7
Ανώτ. Β'θμια γενική (ΓΕΛ)	ΕΕ	11,9	12,7	-	12,5
Ανώτ. Β'θμια γενική (ΓΕΛ)	Ελλάδα	9,0	-	10,1	10,1
Ανώτ. Β'θμια επαγγελματική (ΕΠΑΛ)	ΕΕ	13,2	12,6	13,4	11,6
Ανώτ. Β'θμια επαγγελματική (ΕΠΑΛ)	Ελλάδα	6,7	6,8	7,3	7,2

Πηγή: EUROSTAT.